

A szlavisztika jelentősége a szegedi egyetemen

A HUMANIÓRÁK művelésében mindegyik egyetemünknek kétségtelenül vannak olyan általános közös feladatai, amelyek függetlenek a helyi adottságoktól, a város és táj történeti multjától, a környező népesség nemzetiségi és vallási összetételétől. E közös feladatok állandó szemmel tartása adja meg az egyetemi oktatásnak és ezzel kapcsolatban az egyes tudományszakok művelésének általános emberi, európai és humanisztikus jellegét. De ezeken túlmenően minden egyetemnek vannak olyan sajátos feladatai, amelyeket az említett helyi adottságok határoznak meg. Ezeket természetesen már az egyetemi oktatásban is figyelembe kell venni, a tudományszakok további művelésében pedig már tisztán a tudomány érdeke és a helyes munkaökonómia is azt kívánja, hogy az ezzel közelebbről érintkező területek problémái kerüljenek elsősorban feldolgozásra. Egyes tudományágakban ez az elv egyre jobban érvényesül, s a szlavisztika művelése sem történhetik másképp.

Ennek a tudománynak is megvannak a maga elengedhetetlen, szilárd, általános alapjai, mint pl. az ó-egyházi szláv nyelv grammatikai és lekszikális megismerése, keletkezése és későbbi sorsa köré csoportosuló kérdések tisztázása, vagy az összehasonlító szláv nyelvészetnek akár indogermán, akár speciálisan szláv szempontú művelése. Ilyen alapok nélkül tudományszámba menő szlavisztika elképzelhetetlen s ezért oktatásuk mindenféle helyi adottságtól függetlenül szükséges. Ezen túlmenően azonban az egyes szláv nyelvek és irodalmak történetének kutatása s e studiumoknak érintkezése a politikai, művelődés- és népiségtörténettel vagy néprajzzal a legtagabb értelemben vett szláv filológiát ezernyi speciális feladat elé állítja, amelyeket mindig a helyi adottságok fognak meghatározni.

Szegedi viszonylatban az egyetemi oktatás általános szlavisztikai feladataival nem óhajtok részletesen foglalkozni. Ezek az alapvető nyelvészeti és irodalomtörténeti ismeretek közlésében, a tudományos módszerességre való nevelésben, egyszerűen abban, amit a kezdő számára „jó iskolának” nevezünk, nagyjából ki is merülnek. Ezen az alapon kapcsolódunk bele az általános szlavisztikába mint tudományba. A speciális feladatok közül Szeged földrajzi helyzeténél fogva a déli szláv, elsősorban a szerb és horvát vonatkozásúak jönnek előtérbe. Ezekre nézve a következőkben megkísérlem egy olyan munkaprogramm felvázolását, amelynek részletei eddigi egyéni kutatómunkámban lassanként alakultak ki.

Mind szerb, mind horvát viszonylatban tudományszakunknak első feladata e népekkel való művelődési kapcsolataink feltárása. Ebből a munkából alig végeztünk el valamit és minél mélyebbre hatolunk, annál több megoldatlan kérdés jelentkezik. Mivel a szerb és horvát művelődés története a XIX. század közepe tájáig két teljesen különböző mederben haladt és a magyar művelődéssel való érintkezési pontjaik is egészen mások voltak, a kutatások kiindulópontjai és irányai is merőben mások lesznek.

Szerb részen jelentősebb kulturális kapcsolataink akkor keletkeznek, amikor Magyarország felszabadult a török uralom alól és a magyar nép a vele együtt élő nemzetiségekkel együtt újra beilleszkedhetik az európai művelődés menetébe. Ekkor hazai szerbségünk körében egy olyan művelődési folyamat indul meg, amelynek következtében a XIX. század elejéig kultúrában messze túlszárnyalja a török uralom alatt maradt nemzetrészt. Amikor aztán a szerb fejedelemség is felszabadul a török uralom alól és a XIX. század első évtizedeitől fokozatosan önállósul, Magyarországról kapja első kultúrmunkásait. Közben a magyarországi szerbek a racionalizmus és romantika eszmeáramlatának hatása alatt jórészt magyar mintára törekcszenek nemzeti kultúrájukat ápolni, megindítják a tudatos nyelvművelést, nemzeti irodalmat és színjátszást teremtenek, kulturális intézményeket hoznak létre, s mindez lassanként meghódítja a szerb fejedelemséget. Nyugodtan állítható, hogy az újkori szerb művelődés Magyarország talaján alakult ki.

Ennek a nagy vonalaiban már ismert, de részleteiben még ki nem dolgozott s főleg magyar részről még jóformán tudomásul sem vett folyamatnak illusztrálására a Magyar Történettudományi Intézetben két próbamunkát végeztünk. A Stanojević-féle Narodna Enciklopédia négy kötetének anyagából összegyűjtöttük mindazokat a szerb költőket, írókat, tudósokat (általában a toll munkásait) akik 1700 és 1850 között születtek. Ugyanezt tettük az ebben az időközben született szerb képzőművészekkel, zenészekkel, színészekkel stb. Az adatok alapján a két csoportra osztott kultúrmunkásokat a születési helyük mellé rajzolt jelekkel két térképre vittük. Az eredmény rendkívül frappánsan igazolta az újkori szerb művelődés kialakulásáról fentebb kimondott tételt. T. i. amíg Szerbia, Montenegró, Bosznia és Hercegovina hatalmas területén csak elszórtan itt-ott született egy-egy kultúrmunkás és jelentősebb központ csak Belgrád volt, addig a történelmi Magyarországnak és a Szerémségnek aránylag kicsi területén egyes városok mint Pancsova, Fehértemplom, Zimony, Ujvidék, Zombor, Nagybecskerek, Baja, Szabadka, Buda rendkívül gazdagok szerb kultúrmunkásokban. Az arány jobban a magyarországi részek javára tolnának el, ha pl. két másik térképen ugyanezen személyek iskoláztatásának helyét jelölnék meg, mert többen voltak, akik Szerbiában születtek ugyan, de iskoláikat Magyarországon végezték.

Ezek a térképek természetesen csak a felületen mutatják azt, ami a XVIII. és XIX. században Magyarországon végbement. Hogy a magyar kultúrtaíaj hatását a szerbekre világosan lássuk, a kutatások hosszú sorára van szükség. S itt következnek a szegedi egyetem feladatai:

Meg kell rajzolni azt az átalakulást, amelyen a Magyarországra költözött szerbség átment. Az egyrétegű primitív társadalomból a XVIII. század folyamán hogy emelkedett ki erős kereskedő és iparos osztály, másrészt hogy alakult ki itt a szerb nemesség? Sem a szerb polgárság, sem a nemesség kialakulásáról, ennek jelentőségéről a szerb és magyar kulturális életben nincs tiszta képünk. Ami kutatás ebben az irányban történt, azt szinte kizárólag szerbek végezték.

A társadalmi tagozódással együtt járt az iskoláztatás kérdése. Melyek voltak azok a városok és iskolák, ahová a műveltebb szerb elemek fiaikat küldték? Hogy keletkeztek Magyarországon az első szerb elemiiskolák és magasabbfokú tanintézetek? Hogy illeszkedett bele a magyar iskoláztatás révén hazai szerbségünk az európai latin művelődésbe, hogy került ellentétbe az új, racionalista műveltség a hagyományos bizánci-görög művelődési alapokkal? Olyan kérdések, amelyekre magyar kutatások alapján választ adni nem tudunk. Hogy indult meg ebből a művelődési alapból a magyarországi szerbek magasabb kulturális tevékenysége, az irodalom, a nyelvművelés, a színjátszás, a történettudomány? Főleg pedig mi volt a magyarság szerepe, milyen területeken mutatkozott a magyar példa serkentő hatása ebben a kulturális föllendülésben? Ismét csak szerb kutatókhoz fordulhatunk válaszáért.

A XIX. század harmincas éveitől kezdve aztán újabb kérdés-csoport és kutatási terület sorakozik az előbbiekhöz. Az egyre jobban megerősödő szerb fejedelemség ekkor kezd török provinciából lassanként európai országgá átalakulni. Ez az átalakulás természetesen csak lassan mehetett végbe, mert itt éppen az a műveltebb réteg hiányzott, amelyből az állami gépezet számára szükséges tisztviselői kar, a műveltségi színvonal emelésére a kultúrmunkások szerege rekrutálódhatott volna. Tanult szerbek nagyobb számban ebben az időben csak Magyarországon és a társországokban voltak. A természetes folyamat tehát az volt, hogy a magyarországi szerb intelligencia Szerbia felé áramlott s megszállta a közhivatalokat, bíróságokat, iskolákat. Ezzel párhuzamosan a meginduló irodalom, a színjátszás, a zenekultúra, a tudomány művelői szinte kizárólag magyarországi szerbek közül kerültek ki. Jellemzőképpen csak egy példát mondok: az 1841-ben Belgrádban megalakult szerb tudós és irodalmi társaságnak tagjai egynek kivételével magyarországi szerbek voltak. Most már az a kérdés, kiket ismerünk mindezen kultúrmunkások közül? Ismerjük az újvidéki kitűnő jogászt, Hadžić Jovant, az első szerb polgári törvénykönyv szerkesztőjét, ismerjük Popović St. Jovant, költőt és író-t s egyben az első szerb iskolatörvény szerzőjét, ismerjük Nikolić Atanászt, az első szerb gazdasági szakiskola mintagazdaság létesítőjét, Stanković Kornélt a budai polgárcsaládból származó muzsikust s még néhány kiemelkedő egyéniséget. Ismerjük életüket, alkotásaikat, természetesen a szerb szakirodalomból. De tudjuk-e, hogy milyen szellemi kincseket vittek magukkal Magyarországról, tudjuk-e, hogy a fejedelemségben létrehozott alkotásaikon milyen mértékben van nyoma az egykorú magyarországi művelődésnek? Tudjuk-e pl. hogy Popović iskolatörvénye mennyiben tükrözi a magyarországi iskolák humanisztikus nevelési ideálját? Számít-e hasonló kérdést lehetne feltenni, s e kérdések egyúttal mindmégannyi kidolgozatlan és megoldatlan tudományos problémát jelentenek.

A XIX. század további folyamán a magyar-szerb művelődési viszony némileg megváltozik. A nemzedékek munkájával európai magaslatra emelkedett magyar irodalomban egymásután jelennek meg a nagytehetségű költők és írók klasszikus alkotásai. Erre az időre

a magyarországi szerbséget a magyar talaj már jórészt magához asszimilálta, most tehát megindulhatott az irodalmi hatások vég nélküli folyamata. Petőfi, Arany, Jókai, az újabb magyar irodalomból pedig Ady azok, akik maradandó nyomot hagytak a szerb irodalom fejlődésében. Mindegyik talált legalább egy kongeniális szerb szellemre. Petőfi Jakšićot, Arany Zmaj-Jovanovićot, Jókai Injatócot, Ady egy egész költőgenerációt hódított meg. S ismét felvethetjük a kérdést: mit tudunk ezekről az irodalmi érintkezésekről? Azt, amit a szerb folyóiratokban itt-ott elszórt cikkek vagy szerb irodalomtörténeti monografiák, esetleg kézikönyvek erről mellékesen mondanak. Magyar részről néhány régi és elég gyenge disszertáció és újabban több összefoglaló kísérlet áll rendelkezésünkre. Ez utóbbiak, bármilyen jóakarattal is igyekeztek a magyar közönség elé tárni a tényeket, az előmunkálatok hiánya miatt nagy általánosságokon kívül egyebet alig mondhattak.¹⁾ Az egyetemi szerb és magyar irodalomtörténeti oktatásban egyformán szervesen be lehet illeszteni ezeknek az irodalmi érintkezéseknek kidolgozását, s ha elkészül néhány ilyenirányú komolyabb monografia, nem Vitkovics Mihály lesz az egyetlen írói egyéniség, akit mindig előveszünk, ha a magyar és szerb irodalom közti kapcsolatokról beszélünk.

A nyugatiasult szerb magaskultúrán kívül azonban meg kell ismerkednünk a népi kultúra sajátos világával is. Bár magyar kapcsolatok itt is bőven akadnak, hiszen ma már szinte közhellyé lett a szerb népdalokban magyar hősök emlegetése, ennél azonban sokkal fontosabb azoknak a különbségeknek a tanulmányozása, amelyek a szerb népi kultúrát a magyartól elválasztják. Kétségtelen, hogy a Balkánról beköltözött szerb nép legszélesebb rétegei egy olyan ősi szláv és bizánci-görög, sőt keleti-török elemekből álló népi kultúrát hozott magával, amely merőben különbözött a magyartól. Bizonyos az is, hogy más kultúrális viszonyok közé kerülve a magyarországi szerbség ebből a népi kultúrából számos olyan elemet elveszített, amely a balkáni szerbségnél megmaradt, viszont egyúttal új, nyugati elemekkel gazdagodott. Melyek az elvesztett és melyek az új elemek? Nem lévén céhbéli folklorista, a tudományos kutatás teendőit e területen még nagy általánosságban sem merem vázolni, szeretnék azonban a népi műveltséggel s általában a népélettel összefüggő egy igen fontos kérdéscsoportra rámutatni.

Újabb időben mind román, mind szerb vonatkozásban különösen a történetkutatók előtt egyre világosabbá válik, hogy aki meg akarja érteni a népek lelkivilágát, történetük ősi mozgó erőit, annak először is bele kell mélyednie az orthodoxiának nemcsak mint vallásnak, hanem mint élet- és közösségi formának is tanulmányozásába. Az orthodoxia fogalmát nem lehet a nyugati értelemben vett „vallás” szóval s az orthodoxia szervezetét ugyancsak nem lehet egyszerűen az „egyház” szóval kimeríteni. Mint vallás, az orthodoxia a népéletnek igen sok elemét olvasztotta magába, viszont az ortho-

¹⁾ E sorok írója a magyar és déli szláv szellemi kapcsolatokról írt jelenleg sajtó alatt levő könyvecskéjében szintén megpróbálkozott hasonló kíséreltetel, ismeri a nehézségeket, tehát nyugodtan teheti e bíráló megjegyzéseket.

doxiából is a népszokások közé igen sok vallásos elem vegyült és igen mélyre hatolt. Szinte azt lehetne mondani, hogy az orthodoxia azonosult a népélettel. Az egyház pedig már a középkorban nagy mértékben elősegítette a nemzeti különállás érzésének és gondolatának kialakulását, sőt amikor az állami önállóság szünetelt, az egyházi szervezet képviselte azt a nemzeti intézményt, amely pl. a szerbségben az összetartozás tudatát a hosszú török uralom alatt is ébren tartotta. A szerbség esetében a vallás még a nyelvénél is sokkal fontosabb elválasztó erő más népek irányában. Gondoljunk csak a szerb-horvát ellentétekre, pedig mindkét nép irodalmi nyelve azonosnak mondható.

Az orthodoxia és a népélet szoros kapcsolatainak feltárása, tehát annak bemutatása, hogy milyen népies elemek (babonák, hiedelmek, szokások) kerültek bele az orthodoxiába, másrészt mi szállt le a „hivatalos“ vallásból a nép körébe és alakult át egyszerű népszokássá vagy a néphit elemévé, mindez a szerb lélek eddig nem is sejtett mélységeibe enged bepillantást. Itt természetesen újra felmerül a kérdés, vajjon az európaibb környezetben élő magyarországi szerbeknél a népszokásoknak és néphitnek ugyanazon elemeit találjuk-e meg, mint a Balkánon, s ha nem, a differenciálódás hogyan és mikor ment végbe?

Ezzel szorosan összefügg a szerb egyháznak mint nemzeti intézménynek kérdése. A görögkeleti szerb egyház szervezete a középkortól kezdve szerves alkotórésze volt az államszervezetnek, ezért mindig az állam sorsában osztozott. Ha az állam területe növekedett, az egyház is automatikusan kiterjesztette hatalmát a meghódított területekre, ha az állam összébb zsugorodott, az egyház is kénytelen volt visszahúzódni a feladott területről. Amikor a középkori szerb állam végleg megszűnt, automatikusan megszűnt a szerb egyház önállósága is, s csak akkor állt újra helyre, amikor a török birodalom vezetésében a XVI. század közepe táján szerbek jutottak döntő szerephez (Szokolovics Mehmed). Az egyháznak ez a szoros kapcsolata az államhatalommal idővel azt eredményezte, hogy az újkorban az egyház lett az állami és nemzeti aspirációk egyik legszilárdabb leteleményese. S ez az a pont, amelyen a szerbek, de általában az orthodox népek nacionalizmusa lényegesen különbözik a nyugati kereszténység kötelékébe tartozó népektől, mert míg nyugaton a nemzeti eszme és érzés olyan kultúrális és politikai összetevőkből alakult ki mint pl. a nemzeti nyelv és irodalom ápolása, a hagyományok kultusza, az önálló államiság utáni vágy stb., az orthodox népeknél mindezekhez hozzájárult még a vallásos érzésnek szinte nemzeti jellege és külön nemzeti egyházba való tartozás tudata. Ez az, ami az orthodox népek nemzeti érzését a nyugatiakénál sokkal intenzívebbé tudja fokozni s ez az a bizonyos „fanatizmus“, amellyel szemben olyan értetlenül szoktunk állni. Ennek a külön orthodox vallási-nemzeti nacionalizmusnak kialakulását, összetevő erőit, politikai jelentőségét kikutatni, a magyar nacionalizmustól elütő vonásait megmutatni, történeti és filológiai kutatásaink egyik legfontosabb területévé válhat.

S ha már a történeti kutatásokat érintettem, csak általánosságokban említem meg, hogy az épen újabban felkarolt településtörténetnek s ezzel kapcsolatban a délmagyarországi vármegyék gazdaság és társadalomtörténetének művelése a szlavisztika segítségével elképzelhetetlen. A hely- és víznevekből, a középkori számvetkeztetéseket csak a nyelvészeti előmunkálatok elvégzése után lehet levonni. A régebbi szerbes egyházi szláv és az újkori egyházi szláv-szerb-oroszlav keveréknnyelven írt történeti források kiaknázása meg éppen csak alapos szláv filológiai iskolázottsággal lehetséges.

Nagy vonásokban egyelőre ebben látom a szegedi szlavisztika szerb vonatkozású feladatait.

Horvát vonatkozásban némileg másképp alakul a helyzet. Nyolcszázados állami kapcsolatunk a horvátsággal és a közös vallás olyan régi és mélyenjáró kultúrális kapcsolatokat tettek lehetővé, amelyeket szerb viszonylatban hiába is keresnénk. Ez természetesen a tudományos feladatoknak is másirányú eltolódását hozza magával. Amíg ugyanis a szerbeknél inkább az újkori és legújabbkori művelődés kialakulásában kereshetjük a magyar nyomokat, a horvátság felé inkább a középkori és a XVI—XVII. századi kultúrális kicserélődés volt döntő jelentőségű.

A középkorban szinte kizárólag, de az újkorban is túlnyomóan a katolikus egyház volt ennek a kultúrális kicserélődésnek közvetítője. Amióta Szent László megalapította a zágrábi püspökséget, a joghatósága alá tartozó területek vallási élete teljesen a magyarországi vallásossággal fejlődött párhuzamosan. Ez annyit is jelentett, hogy a liturgikus könyvek általában Magyarországról kerültek le Zágrábba, s ha ezek a kéziratok nem is nálunk készültek, hanem általában Északfranciaországban, a magyar közvetítés nyomai szinte minden esetben felismerhetők rajtuk. Ezekkel együtt meghonosodott a magyar szentek tisztelete, elterjedtek legendáik, amelyek később bevonultak a horvát-nyelvű irodalomba is; a horvát nyelv egyházi terminológiájába számos magyar elem került. E kultúrális érintkezések feltárása újabban épen horvát tudósok munkája nyomán igen szép eredményeket hozott. A munka folytatása a mi filológiánkat is komoly eredményekkel kecsegtetné.

Későbbi korban a magyarországi humanizmussal kapcsolatban is számos horvát vonatkozású kérdés merült fel. Dalmáciának közvetítő szerepére az olasz humanizmusnak hozzánk való terjedésében már magyar részről is rámutattak, ezeket a nyomokat azonban tovább, mélyebbre hatolva s főképp a gazdag horvát szakirodalom eredményeinek felhasználásával kellene kutatni.

Aránylag jobban ismertek a XVI. és XVII. századi magyar-horvát irodalmi kapcsolatok. Ismerjük néhány kaj-horvát író és költő magyar forrásait, de ezeken kívül itt is vannak feltáratlan kérdések. Csak megemlítem, hogy pl. a zágrábi egyházmegyében e kor vallásos énekköltése rokon vonásokat mutat a magyarral. Az énekszövegek és dallamok szélesebbkörű összehasonlítása bizonyára igazolná J. Barle zágrábi kanonok csupán néhány dallam össze-

hasonlítása alapján levont feltevéseit a magyar és horvát egyházi énekek rokonságáról.

Ezek az irodalmi kapcsolatok kisebb lendülettel ugyan, de töretlenül folytatódnak a XVIII. század folyamán is. Ekkor újabb horvát terület, t. i. Bosznia kapcsolódik bele, legalább is közvetve, a magyar kisugárzás hatáskörébe. Az egyetlen szál, amely ebben a korban a török uralom alatt álló Boszniát a nyugati művelődésbe kapcsolta, a ferencrendi szerzetesek kulturális tevékenysége volt. A XVII. század végéig a bosnyák szerzetesek Dalmáciában vagy Olaszországban végezték tanulmányaikat, miután azonban Magyarország felszabadult a török uralom alól, a bosnyák ferencesprovincia is egyre inkább ide küldte tanulni fiatal tagjait. Így a XVIII. századi horvát ferences írók között számosan vannak, akik Magyarországon végezték magasabb iskoláikat (főképp a budai kolostorban) és magyar hitbuzgalmi munkákat is fordítottak horvátra. Ezeknek a kapcsolatoknak feltárása is még avatott kutatókezekre vár.

A XVIII. és XIX. fordulója a horvát művelődés történetében is új korszakot jelent. A felvilágosodás, de különösen a romantika eszméáramlata itt is egészen új eszméket állít az írók, költők, tudósok elé. A nemzeti nyelv ápolása, az irodalom fejlesztése, a hagyományok kultusza, mint egészen új feladatok, egészen új értelmet adnak a horvát művelődés menetének. Ennek a korszaknak s az egész újjászületési mozgalomnak (preporod) ma már gazdag horvát szakirodalma van. Régebbi kutatók néhány párhuzamos jelenség alapján főleg a mozgalom cseh mintái után kutattak, amióta azonban az egész „preporod” kezdeteit, az 1790—1832-ig terjedő időszakot a zágrábi egyetem nemrég elhunyt tudós professzora, F. Fancev dokumentumok gyűjteményével jobban megvilágította, kiderült, hogy a szellemi átalakulás nagyrészt az újjászülető magyar nacionalizmus reakciójaként jött létre. Kétségtelen, hogy az ősi szellemi alapokat a horvát hagyományok adták meg — ezt Fancev különösen hangsúlyozza — de az egyes dokumentumokból az világlik ki, hogy a megújhodást előkészítő, úttörő írók és politikusok (Vrhovac, Mikloušić, Nagy, Drašković) szeme előtt a magyar példa lebegett. Áll ez főképp a nyelvművelésre, amelynek magyar eredményeit az egykorú horvát írók nagy elismeréssel és szinte csodálattal emlegetik, és sóhajtva kérdik, mikor jutnak el eddig a horvátok. Ismét itt állunk tehát egy fontos mozzanatnál a magyar kulturális kisugárzás történetében és megint csak a felületen látunk belőle valami. Mélyebb megismeréséhez szlavisztikai szaktudás és tudományos kutatás volna szükséges.

A példákat gyarapíthatnám az irodalomtörténet területén is, horvát vonatkozásban azonban még két speciális nyelvészeti feladatra szeretnék rámutatni.

Az egyik a horvát helyesírástörténet kérdése. A nem szakember alig tudja elképzelni, hogy a helyesírástörténet mennyi érdekes tanulságot rejt magában és milyen kitűnő útmutatóul szolgálhat másirányú művelődéstörténeti kutatások számára. Az egyes európai népek latinbetűs helyesírásának kialakulása nem öletszerűen történt. Hogy egyes hangokat ezzel vagy azzal a betűvel jelölünk, annak

messzenyúló művelődéstörténeti okai vannak. Amikor a középkori írásbeliségben a kezdetben kizárólagos latin mellett a nemzeti nyelv is helyet kezdett kapni — először csak szórványos szavak, majd rövidebb szövegek formájában — a magyar vagy horvát szavak lejegyzésénél az író az egyes betűket olyan hangértékben használta, amilyeneket azok az ő latin kiejtésében képviseltek. Az egyházi latin kiejtés pedig tudvalevően soha sem volt egységes, hanem szinte országokként változott, így az egyes nyelvekre különböző helyesírási rendszerek fejlődtek ki, amelyek több-kevesebb változtatással általában ma is élnek. Ennek a folyamatnak tanulmányozása horvát viszonylatban azért is különösen érdekes, mert itt két világosan elkülönülő helyesírási rendszer alakult ki, t. i. egy olaszos (Dalmáciában, az Adria szigetein, később Boszniában és Hercegovinában is) és egy magyaros (a zágrábi püspökség területén). Ez a két helyesírási rendszer jól mutatja, hogy a horvátságot honnan érték mélyreható és állandó kultúrhatások. Ez a két rendszer azonban nem maradt meg mindenütt a maga eredeti tisztaságában, hanem a határterületeken egyes magyaros hangjelölések átkerültek az olaszos rendszerbe és viszont, s így a régi emlékek alapján területileg szinte pontosan rögzíthető magyar-olasz keverékrendszerek is jöttek létre. Mindebből a horvát filológia már sok részletet feldolgozott, T. Maretic pedig nagy anyaggyűjtés alapján megírta a horvát helyesírási történetét, de munkájában teljesen schematikusan járt el, amennyiben egyáltalában nem volt tekintettel az egyes helyesírási rendszerek fejlődésére, a hagyományok és iskolák kelekezésére és megszűnésére s főképp mindezt nem is próbálta kapcsolatba hozni más művelődéstörténeti jelenségekkel, mint pl. egyházi iskolázás, szerzetesrendek irodalmi működése stb. Ezeknek a kérdéseknek szerves feldolgozása, a magyaros és olaszos helyesírási rendszer keletkezésének, elterjedésének, találkozásának, keverékrendszerek kialakulásának bemutatása évtizedekre szóló mindmegannyi érdekes, tárgyi és módszertani szempontból egyaránt tanulságos feladatot jelent a kutató filológus számára.

A másik speciálisan nyelvészeti feladat a magyar jövevényszavak feldolgozása nemcsak a horvát, hanem az egész szerb-horvát szlovén, esetleg bolgár nyelvterületen is. Ami ebben az irányban eddig történt, kevés kivétellel annyiban állt, hogy a közkézen forgó horvát és szerb szótárakból összeállították a magyar jövevényszavak nomenklaturáját. De mit tudunk meg egy ilyen pusztá felsorolásból, ahol esetleg egymás mellé kerülhet város és sárgarépa szavunk? Az egyik ősidőktől fogva el van terjedve az egész déli szláv nyelvterületen, sőt szerb közvetítéssel az albánba is átment, a másik csak egészen szűk körben él a délmagyarországi szerbek nyelvében. Hogy tehát a magyar elemek átvételének idejére, földrajzi elterjedésére, a használt utak gyakoriságára vagy ritkaságára, (ami mind művelődéstörténeti mozzantokkal függ össze), megbízható következtetéseket tudjunk levonni, le kell száltnunk a régi, az egységes irodalmi nyelvek kialakulása előtti időből származó szövegemlékekhez s ezeknek a legtöbbször területileg is rögzíthető szókincsét kell kiaknáznunk. Hosszú, fáradságos munka, de eredményeiben rendkívül fontos ta-

nulságokkal szolgálhatna a magyar kultúráis kisugárzás megismeréséhez.

Ezekon az általánosabb érdekű déli szláv vonatkozású problémákon kívül, a bunyevácok, sokácok, vendek nyelve, kultúráis multja, hagyományrendszere az egészen helyijellegű tudományos részletkérdések egész sorát rejti magában, amelyek mind szervesen kapcsolódnak a fentebb vázoltakhoz.

Mindezeket a tudományos feladatokat egyelőre természetesen csak nagy körvonalakban lehet látni. A részletekbenemő programot maga a munka folyamata fogja meghatározni, mikor egyik probléma a másikat hozza magával s egy kérdés megoldása számtalan más megoldatlanra tereli a figyelmet. Feladat beláthatatlanul sok van. Elvégzésükhöz különböző területeken évek munkájában specializálódott tudósgárdára van szükség, s ezt épen a szegedi egyetemnek kellene felnevelnie. De hogy a szegedi egyetem ezt a hivatását betölthesse, mindenek előtt szükség volna itt a szlavisztikai oktatás intézményes biztosítására.

HADROVICS LÁSZLÓ

Egyetemünk régészeti feladatai

AZ EGYETEM, a tudomány művelése során, az igazság megismerésére és annak hirdetésére törekszik. Nincs egyetlen egy tudományág sem, mely ezt a tételt magáénak ne mondaná. S mi sem természetesebb, mint, hogy elsősorban azoknak az igazságoknak a megismerésére törekszik, amelyeknek kutatásához adott helyzetében a legkönnyebben férközhetik hozzá. Helyi feladataiból következik, hogy ismernie kell azt a területet, amelyen él s amelyre vonzásköre kiterjed. Ismernie kell időben és térben egyaránt.

Nem közhelyként mondom: a jelen a multon épül, a jövő a jelenen. Minden olyan társadalomnak alaptétele ez, amely nem akar hagyomány nélkül új világot teremteni. Áll ez a tétel az egyetemre is s éppen ezért kell ismernie annak a területnek a multját, amelyen él. Csak így érheti meg a maga vonzáskörének mai kultúráját, amelybe vagy bele kell illeszkednie, vagy éppen a maga magasabb színvonalához kell emelnie.

Ehhez a multhoz csak látszat szerint tartozik olyan kevés idő, mint éppen nálunk. Nem csak az a mult érdekel, amely a török uralom alól való felszabadulással kezdődik, hanem minden, ami azt megelőzte, a honfoglalásig, sőt még annál is régebbi időkben.

Nem csak annak a nemzetnek a multja érdekel tehát, amelyhez tartozni szerencsések vagyunk, hanem azé a földé is, amelyen a nemzet több mint egy évezreddel ezelőtt megtelepedett.

Kétféle feladata van tehát az egyetemen folyó régészeti kutatásnak. Az egyik a nemzet, a másik a föld történetével függ össze. Az előbbi, csak a honfoglalás ideje óta kutatható ezen a területen, mert előzményei tőlünk keletre eső őshazánkban keresendők. Ősrégészetünknek tehát ilyen szempontból nincsenek helyi régészeti feladatai. Annál inkább van a honfoglalást követő időkben, egész a török hódoltság koráig. Ennek az időnek a kutatásában az írott